

על הטרגדיה הראשונה של הסוציאליזם

אין לנו מה להידחף ולהשתכר מהחיים. תקופתנו רצינית וטובה מדי בשביל הסיפוק המבורך. המתבשם ייתפס וימות כמו עכברון, שנכנס למלכות כדי לשבוע מחתיכת שומן על קרס מתכת. יש הרבה שומן סביבנו, אבל כל חתיכה היא פיתיון. יש להיות בין אותם אנשים רגילים, העוסקים בעבודה סוציאליסטית וסבלנית, לא יותר מכך.

ההתכוונות והתודעה הללו תואמות את האופן שבו מתפקד הטבע. הוא אינו עצום ואינו שופע. לחלופין, המבנה הקשיח של הטבע לא איפשר אף פעם לאף אחד ליהנות משפע עצום. כך צריך להיות, אחרת כבר מזמן היו בוזזים, מבזבזים, סוחטים ומכרסמים אותם עד מַח העצם. תיאבון לא חסר. מספיק שהעולם הפיסי יחסר חוק אחד בלבד, זהו חוק יסודי – הדיאלקטיקה – כדי שבני האדם לא ישאירו ממנו אבן על אבן בתוך כמה מאות. יתרה מכך, במקרה כזה הטבע עצמו היה מתפרק לרסיסים, גם בלי השפעת האדם. הדיאלקטיקה, כנראה, היא ביטוי לקמצנות, לסידור הקשה והבלתי מתפשר של הטבע, ורק בזכותה התחנך האדם למשמעת, לאורך ההיסטוריה. שאם לא כן, הקיום על פני האדמה היה נפסק מזמן, כמו ילד המשחק בסוכריות והן נמסות בידיו לפני שהוא מספיק לאכול אותן.

מהי האמת של המציאות ההיסטורית הנוכחית?

זו מציאות טרגית, ולו רק בשל כך שהעבודה ההיסטורית המשמעותית מתרחשת לא על כדור הארץ כולו, אלא על פני חלק קטן ממנו, בעומס יתר אדיר. האמת, לדעתי, טמונה בכך ש"הטכנולוגיה תקבע את הכל". הטכנולוגיה מהווה את עלילת הטרגדיה המודרנית, אם בנוסף לתעשייה המלאכותית אנו כוללים במלה זו גם את ארגון החברה, המתבססת על טכנולוגיה תעשייתית, ואפילו את האידיאולוגיה. אגב, האידיאולוגיה אינה נמצאת בראש החברה, אלא בליבה, ממש במרכזה של תחושת השייכות החברתית. ליתר דיוק, עלינו לכלול בטכנולוגיה את הטכנולוג עצמו – האדם, כדי שלא נגיע להבנה קהת חושים של הבעיה.

יש מתח טרגי בין הטבע לטכנולוגיה. הטכנולוגיה אומרת, "תנו לי נקודת משען ואוכל להזיז את העולם". ואילו מבנה הטבע הוא כזה, שאין הוא נכנע בקלות. אפשר להזיז את העולם, אם נתכנן את המנוף המתאים, אבל הפסד האנרגיה בפעולת מנוף שכזה יהיה כה גדול, עד שהניצחון יהיה חסר תועלת מבחינה מעשית. זהו הדבר הנמצא ביסוד הדיאלקטיקה. נביט בתופעה בת ימינו: ביקוע האטום. אותו עניין. קרב היום החגיגי שבו, בהשקעת אנרגיה n , נצליח לפרק את האטום ולקבל $n+1$, ונהיה נורא מרוצים מהתוספת האומללה הזו, בשל הרווח הנקי, שהושג כביכול הודות לשינוי מלאכותי של עיקרון טבעי, כלומר עקרון הדיאלקטיקה. הטבע נותר מנוכר ואדיש. הוא גומל לנו רק במידה כנגד מידה, או עם רווח לטובתו. הטכנולוגיה מתאמצת לעשות את ההיפך. העולם החיצוני מוגן מפנינו בעזרת הדיאלקטיקה. מסיבה זו, אפילו אם הדבר הוא פרדוקסאלי, הדיאלקטיקה של הטבע היא ההתנגדות החזקה ביותר לטכנולוגיה ואויבת האנושות. הטכנולוגיה מתוכננת ופועלת לצורך הפרכת הדיאלקטיקה או ריכוכה. הישגיה לעת עתה צנועים ביותר ולכן העולם אינו שופע טוב לב כלפינו.

בו-בזמן, הדיאלקטיקה היא מורת הדרך שלנו והתרופה המונעת מוות בהתענגות מוקדמת, ריקה וילדותית, כמו גם הכוח שהניע את יצירת הטכנולוגיה.

הדיאלקטיקה עובדת באותה עקביות גם בסוציולוגיה, בחיי הפרט, בנפש האדם. אב לילד בן עשר נטש אותו עם אמו כדי להינשא ליפהפייה. הילד התגעגע נואשות לאביו ובגמלוניות וסבלנות תלה את עצמו. גרם של סיפוק על כף אחת של המאזניים מול טונה של אדמת קבר על השנייה. האב לקח את החבל מצוואר בנו ותוך זמן קצר הלך בעקבותיו. רצה להתבשם מאותה יפהפייה, ולא רצה לשאת את האהבה כמטלה עם אשה אחת, אלא כתענוג. אל תשתכר אחרת תמות.

אנשים תמימים יתנגדו ויאמרו: המשבר הנוכחי בתעשייה מפריך את נקודת המבט הזו. הוא לא מפריך דבר. חישבו על המנגנון החברתי המורכב במשטרים האימפריאליסטיים והפאשיסטיים, על העינוי השוחק של האדם המקומי, ותבינו כיצד הושג הגידול בייצור. השמדה עצמית בפאשיזם, מלחמות בין מדינות – אלו הם הפסדי הייצור ההמוני והנקמה שלו. חותכים את הקשר הטרגי במקום לפתור אותו. ואפילו אין פה טרגדיה במובן הקלאסי, אין ספק שלולא בריה"מ, היה העולם משמיד את עצמו בתוך פחות ממאה שנים.

טרגדיית האדם החמוש במכונה ולב, ובדיאלקטיקה של הטבע, חייבת

להיפתר במדינתנו באמצעות הסוציאליזם. ואולם, יש להבין כי זוהי מטלה מאוד רצינית. בעת העתיקה החיים היו "על פני" הטבע, והסתפקנו בעודפים ובתוצרי הלוואי שהוא פלט באופן סטיכי. כיום אנו חודרים פנימה, אל תוך העולם, והוא מפעיל עלינו כוח שווה ערך.

1934

מרוסית אלון מרקוס

הספק של פלטנוב

בסיפור "אנטיסקוס" שכתב פלטנוב ב־1926 לעג לייצור קפיטליסטי של מכשיר לוויסות חיי המין. בין היתר בדה בסיפור הצעה, משמו של מאיאקובסקי, הפוטוריסט הנערץ, ביחס לזרע הנשאר במכונה: "לאסוף בחסכנות, לבנות מפעל ולאפות בו רקיקים, וזה שתרים את חומר הגלם להכנת הרקיקים יזלול אותם בתאוותנות... האנושות תקבל אז חלב, שמנת, פיתות, גבינה נוזלית וגבינה קשה – הכל חוץ מרגל של אשה." ובסיפור האחר שפרסם ב־1926, "פצצת ירח" משרד המהנדס קרייצקופף לכדור הארץ מתוך הרקטה שהמציא, רגע לפני שהוא מתרסק על הירח את המשפט הפסימי: "הגידו מיד, הגידו לכולם: בני האדם טועים טעות חמורה! העולם אינו תואם את מה שהם יודעים". אפילו מן הדברים הללו נקל להבין מדוע נרדף פלטנוב בשנות סטלין, מדוע צונזר, מדוע נאסר לפרסם את יצירותיו במלואן.

סביר להניח שהפסימיות הזאת של המחבר הוליכה את יצירותיו אל הצנזורה ואל הרדיפה. לכן ראוי לקרוא בתשומת לב מרובה את מאמרו הגנוז מ־1934. הוא רחוק מאוד מהאופטימיות הטכנולוגית של הבולשביקים (ושל כלל המודרניסטים). די להשוות את הסיסמה של לנין שהלהיבה את הפוטוריסטים הרוסים "חשמל + סובייטים = סוציאליזם" עם הפסימיות של פלטנוב, כולל הנבואה שלו על פיצוח האטום, כדי לקרוא מחדש בספרות שלו: בן לפרולטרים, הידרולוג, מסרב להתלהב מהמאבק נגד איתני הטבע.

יש מתח טרגי בין הטבע לטכנולוגיה. הטכנולוגיה אומרת, "תנו לי נקודת משען ואוכל להזיז את העולם". ואילו מבנה הטבע הוא כזה, שאין הוא נכנע בקלות. אפשר להזיז את העולם, אם נתכנן את המנוף המתאים, אבל הפסד האנרגיה בפעולת מנוף שכזה יהיה כה גדול, עד שהניצחון יהיה חסר תועלת מבחינה מעשית.